

DigiAmphorae – ЕЛЕМЕНТ ОТ ПРОЦЕСА НА СОЦИАЛИЗАЦИЯТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ОТ РЕГИОНА НА АПОЛОНИЯ ПОНТИКА

Венцислав Велев, Нина Дебрюне

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Интересът към Античността и търговските контакти по Черно море е поставен в центъра на вниманието на различни проучватели. Амфорите са добре представени в културните пластове на всички археологически обекти, което ги превръща в първостепенен индикатор при датирането им. На базата на различен тип анализ чрез тях може да се проследят търговските връзки на древните народи. Настоящият доклад представя различни тези. Той е част от научноизследователски проект за усъвършенстване на висшето образование, чийто фокус е поставен върху амфорите от Западното Черноморие и по-конкретно тези от Апология Понтика.

Ключови думи: Апология Понтика, антична култура, антични амфори, Западното Черноморие, DigiAmphorae.

Въведение

Черноморският регион е обект на интерес и важен фокус при изучаване на миналото. От древни времена този регион е привличал вниманието на различни цивилизации поради своята стратегическа географска позиция, богатство на ресурси и потенциал за търговия. Апология е древен град, разположен на брега на Черно море в днешна България. През Античността той е играл ключова роля в културния и икономическия живот на региона. Представлява важен търговски център. Античните амфори, намерени тук, са ценен извор за миналото. Те са били използвани за съхранение и транспорт на стоки като вино, масло и зърнени храни. Появяването на амфората трябва да се търси в ранните векове от развитието на древногръцката цивилизация, а разцветът ѝ настъпва през класическата и елинистическата епоха (VI – I век пр.н.е). За гръцкия ѝ произход говори и нейното име: ἀμφορέυς, от думите ἀμφο – „от двете страни“, и ρεύς – „нося“, което означава „съд за носене от двете страни“ или „съд с две дръжки“. Най-ранните амфори, открити досега по нашето черноморско крайбрежие, се отнасят към първата половина на VI век пр.н.е. Проучванията, които водят началото си още от края на XIX век, не спират и днес. Натрупват се изключително много артефакти, чийто анализ и последващи проучвания разкриват поредица от въпроси, хвърлящи светлина върху културните и търговските връзки през Античността, част от които са ставали по бреговете на Черно море.

Методология на изследването

При изготвянето на настоящото изследване са използвани различни проучвания, включително от проведени теренни проучвания. Обект е част от богатото културно наследство, останало от древната Аполония, като вниманието е съсредоточено върху налични експонати на антични амфори. Изводите и заключенията, свързани с методи на социализация, са базирани на направен анализ.

1. Кратки исторически факти, свързани с Аполония Понтика

Древната Аполония (античен град, разположен близо до дн. Созопол), известна още с наименованието Аполония Понтика, е основана от гръцки колонисти, идващи от малоазийския град Милет. През VII век пр.н.е. те се заселват по бреговете на Черно море и основават нов полис. Счита се, че тук те заварват поселища, водещи началото си от два века по-рано. Градът бързо се развива икономически и културно. Превръща се във важно транспортно и търговско средище, известно със своите богатства. Жителите му осъществяват активни контакти с други гръцки колонии, както и с големите центрове на Елада – Коринт, Атина, а също и с островите Лесбос и Родос. Тесни контакти се поддържат също с близките Месемврия и Анхиало. През римската епоха Аполония достига върховите си моменти, като се превръща в един от най-важните градове на римската провинция Тракия. В средата на III век, с настъпването на кризисния период на Римската империя, Аполония Понтика започва да губи своята важност. От V век градът постепенно запада и се обезличава [1].

Един от най-значимите артефакти, които разкриват богатата история на Аполония Понтика, са античните амфори. Те са използвани за съхранение и транспорт на стоки като вино, масло и зърнени храни. Приемат се за ключов елемент в търговията и културния обмен на древните цивилизации в района на Черно море. Освен като контейнери за стоки, амфорите са използвани и като артистични произведения, декорирани с различни символи и изображения [2].

2. Някои по-значими археологически проучвания и открития в региона на Западното Черноморие

В резултат на археологическите разкопки в района на Западното Черноморие са направени множество открития, които говорят за богатата история на региона. Наред с останките от различни сгради са намерени и редица битови предмети, сред които изпъкват различни видове амфори. Те се разкриват в сгради, некрополи и други места. Анализът им предоставя ценна информация за икономическата и културната дейност на древните

общества, които са обитавали региона. Като цяло може да се твърди, че Западното Черноморие е регион, изключително богат на исторически и археологически забележителности. Безспорно между множеството забележителности изпъква Аполония Понтика. Разкопките в него и около него способстват за получаването на голям брой артефакти, които доказват важността и богатството на този древен град. Разкрити са останки от градските стени, театър, амфитеатър, некрополи. Всички те представляват богати археологически слоеве, които съдържат обилни находки от керамика, монети, статуи и древни писма. Информацията, която те предоставят, е ценна, защото дава сведения за различни периоди от съществуването на градския живот в тези земи. Освен Аполония Понтика, по продължение на Западното Черноморие има още много други градове и поселища, водещи началото си от Античността. Между тях изпъкват следните:

– Месемврия (дн. Несебър): Месемврия е един от най-старите градове по черноморското крайбрежие. Градът има богата история. Първите поселища тук датират още от бронзовата епоха. Обитаван е от тракийци, гърци, римляни, византийци и др. Активно се развива в културно и търговско отношение през елинистичната и римската епоха. Месемврия дори сече собствени монети. Намерените датират от 440 г. пр.н.е. Бурен разцвет се бележи по време на Източната римска империя. Оттогава са и различните църкви. Археологическите разкопки разкриват отделни слоеве на застрояване, които са от различните периоди. Има останки от амфитеатър, римски вили, различни съоръжения, култови сгради. От по-късен период са запазените основи на къщи и други постройки.

– Анхиало (дн. Поморие): Анхиало е древен тракийски и римски град. Създаден е в края на V век пр.н.е. като емпория на Аполония. Съществуват данни, че може би е разположен на мястото на съществувало още от предходни години селище. Археологическите разкопки разкриват много артефакти и структури от древния град, включително римски бани, форуми и мозайки. Градът има важно значение за търговията и културата на региона по време на Римската империя. Населяван е от траки и е важен център, свързан с тях.

– Одесос (дн. Варна): Одесос е древен гръцки и римски град, разположен на източното крайбрежие на Черно море, близо до съвременния град Варна. Основан е през VI век пр.н.е. от колонисти, идващи от Милет. Археологическите разкопки в Одесос разкриват голям брой артефакти и структури от различни етапи на историята му, включително римски бани, амфитеатри, базилики и мозайки. Градът е важен търговски център и порт през Античността. През всичките години на своето съществуване играе значителна роля в историята на региона.

– Томис (Констанца, Румъния): Томис е древен римски град, разположен на западното крайбрежие на Черно море, близо до съвременния град Констанца в Румъния. Той е един от най-старите градове в Европа и има дълга история, започваща още от Античността. През периода на Римската империя има статута на важен римски град и морско пристанище. Играе ключова роля в търговските отношения между Рим и различните провинции на империята. Градът е обект на различни политически и културни промени през вековете, като преживява периоди на просперитет и разцвет, както и на конфликти и разруха. През Античността населението на Констанца е с различен етнически произход – римляни, гърци, траки и др., което обогатява културния пейзаж на града. Археологическите разкопки в Томис разкриват важни архитектурни исторически паметници, като римски форуми, термални бани, амфитеатри и обществени сгради. Градът има голямо значение за Римската империя и е приеман за важен търговски и културен център от този период.

– Егисос (Тулча, Румъния): Селището играе важна роля през Античността. Оформя се като стратегически важен град и пристанище, разположен на устието на река Дунав, в близост до Черно море. През Античността градът е обект на интерес от страна на различни древни цивилизации, включително римляни, гърци и византийци, които се борят за контрол над региона. Важен център на търговия, като е играе роля и в културния обмен между различните култури и цивилизации, сблъскали се тук.

Освен градовете и създаваната в тях култура, по Западното Черноморие има останки от древни рудници и минно-металургични центрове, които са били важни източници на метали като злато, сребро и желязо през Античността и Средновековието [3].

3. Античните амфори от региона на Аполония Понтика като съществена част от културното наследство на Античността

Амфорите са един от най-характерните артефакти от античната култура и играят важна роля в разбирането на историята и културата на древните общества. Предназначението им е свързано със съхранение и транспорт на различни видове стоки – вино, масло, зърнени храни, млечни продукти и др. Също така амфорите са нещо повече от обикновени съдове за съхранение. Някои са използвани в различни ритуали, поради което може да се възприемат и като символ на богатство, статус и власт. За това говори наличието на артефакти с богато украсен външен вид и различни символи. Безспорно е, че през Античността амфорите са ключов елемент в търговията и културния обмен на древните цивилизации в района на Черно море. Една от най-важните характеристики на античните амфори е техният разнообразен дизайн и стил. Въпреки че често се изработват по определени стандарти, на-

лице е голямо разнообразие във формите, размерите и декоративните елементи. Това подсказва, че има налице различни типове амфори.

Аполония Понтика е място, където се намират многобройни и най-разнообразни амфори, произведени в различни градове. Самият град е сред най-значимите производители на керамика, съдове, в т.ч. антични амфори, по бреговете на Черно море. Произведените тук керамични съдове са били популярни не само заради качеството си, но и поради характерните си стилове и уникални декорации. Аполонийските амфори често са разпознавани по специфичните си характеристики, като например формата на тялото, типа на дръжките и декоративните мотиви. Важно е да се отбележи, че античните амфори от Аполония Понтика не само са били използвани за търговия и съхранение на стоки, но също така са имали символично значение за общността. Били са част от ритуалите и обредите, свързани с религиозните практики, и са имали роля в обществените събирания и празници. Поради това разбирането и изучаването на античните амфори от Аполония Понтика ни предоставят ценни познания не само за икономическия и културния живот на древната общност, но и за нейните религиозни и обществени практики [4].

През годините в региона на Аполония Понтика са намерени различни видове антични амфори, които отразяват разнообразието на търговията и културата през различните периоди на историята [4]. Някои от най-често срещаните видове амфори в този регион са:

– Амфори тип „Хиос“: Тези амфори са характерни със своята удължена форма и на места декорации. Имат две дръжки. Удобни са за носене и складиране. Амфорите от този тип са популярни през ранната фаза на античния период и са намерени в голям брой при археологическите разкопки в региона на Месемврия и Аполония Понтика.

– Амфори тип „Родос“: Тези амфори са произведени на остров Родос и са били известни със своята изящност. Те са удобни, поради което са използвани за транспорт на вино и други стоки. Предмет на търговия са в целия Средиземноморски регион. Намерени са на различни места в Западното Черноморие.

– Амфори тип „Синоп“: Синоп (дн. Синоп, Турция) е важен гръцки търговски център през Античността, в който са произвеждани множество антични амфори. Тези амфори са характерни със своите специфични форми и декорации, които често включват геометрични мотиви. Голям брой амфори от този тип са намерени в региона на Аполония Понтика и свидетелстват за интензивната търговия и контакти между различните антични общества в региона.

Фиг.1. Амфора тип „Хиос“ (Chios III-B) – амфората е от фонда на Историческия музей в Несебър. Източник: <https://amphoradb.unibit.bg/Public/detailum.php?id=160>.

Фиг. 2. Амфора тип „Родос“ – амфората е от фонда на музея в Констанца, Румъния. Източник: <https://amphoradb.unibit.bg/Public/detalium.php?id=123>.

Фиг. 3. Амфора тип „Синоп“ (Sinope I-D) – амфората е от фонда на Историческия музей в Несебър. Източник: <https://amphoradb.unibit.bg/Public/detailum.php?id=145>.

На базата на направените проучвания и последващи анализи, както и след допълнителни съпоставки, направени от множество изследователи, може да се открият следните аспекти, разкриващи значимостта на намерените антични амфори от региона на Западното Черноморие:

– Търговия и икономика: Античните амфори са основен инструмент за търговия и икономика в античната култура. Техният дизайн и форма са специално проектирани, за да позволят лесен транспорт и съхранение на различни стоки, като вино, масло, риба и зърно. Откритите амфори пре-

доставят ценна информация за международните търговски връзки на древните общества в региона на Черно море и техните икономически дейности.

– Културен обмен: Античните амфори също така са важен инструмент за културен обмен между различни общества и цивилизации. Формите, декорациите и стиловете на амфорите отразяват различните културни влияния и взаимодействия между гръцките, римските, тракийските и други общности, обитавали региона. Откритите амфори предоставят информация за културните практики, вярвания и обичаи на древните общества в региона.

– Социален статус и символика: В античното общество амфорите не само са съдове за съхранение на стоки, но също така имат социален статус и символика. Някои видове амфори са изработени с изключително богати украси и декорации, което ги прави предмети на лукс и престиж за техните собственици. Откритите амфори предоставят информация за социалната структура и разделението на богатството в древните общества в региона.

– Религиозни ритуали и обреди: В някои случаи амфорите са използвани за религиозни ритуали и обреди. Например в древните гръцки и римски култури амфорите са използвани за съхранение на вино и масло, които са предмет на религиозни обреди и жертвоприношения. Откритите амфори предоставят информация за религиозните практики и обичаи на древните общества в региона.

4. Социализация на културното наследство, свързано с опазването и представянето на антични амфори

Социализацията на антични амфори е процес, чрез който тези археологически артефакти се издирват, документират, изучават, съхраняват и въвеждат в публичното пространство чрез различни научни, образователни и културни дейности. Този процес има няколко ключови етапа:

– Научни изследвания: Издирването, документирането, съхранението, изучаването и анализирането на информационния ресурс на отделните артефакти се провежда последователно и екипно от множество тесни специалисти – археолози, историци, консерватор-реставратори и др. Изследванията имат за цел да разкрият и осмислят данни за произхода, производството и употребата на амфорите, за да се обогати съществуващото знание за икономическия, социалния и културния живот в Античността.

– Достъпност и образование: Един от основните принципи на социализацията на античните амфори е да се осигурят физически достъп и образователни ресурси, подходящи за широка аудитория. Чрез представянето на амфорите в музеи, изложби, лекции и публични събития се цели да се предостави възможност на хората да се запознаят с тяхната история, култура и значение за древните общества. Приложението на иновативни образователни концепции, като разработването на компютърни игри, предоста-

вя допълнителни възможности за по-ефективен достъп до научно обоснованото знание от по-младите кохорти потребители.

– Културно наследство и идентичност: Посредством социализацията на античните амфори се подчертава тяхното значение като част от културното наследство на различни общества и цивилизации. Тези археологически артефакти са важни свидетелства за миналото и културната идентичност на древните общества и играят роля в континуитета (формирането и утвърждаването през вековете) на културната идентичност на съвременните общества.

– Подкрепа на научни и културни инициативи: Дейностите по социализацията на античните амфори подкрепят различни научни и културни инициативи, включително изследователски проекти, образователни програми, археологически разкопки и научни форуми. Тези инициативи допринасят за по-доброто разбиране на мястото на амфорите като част от културното наследство.

През годините се реализират различни програми и инициативи за защита и популяризиране на културното наследство на Аполония Понтика. Успешната социализация на античните амфори има своето място и роля в запазването на историческото богатство на региона и осигуряването на достъпност до него за по-широка аудитория. Тези усилия включват различни дейности, като археологически екскурзии, музейни изложби, образователни програми и дигитални платформи за онлайн обучение и изследване. Също така се провеждат образователни програми и събития, които се фокусират върху античните амфори и тяхното значение за различните аспекти на древната култура и история. Тези инициативи се правят с цел да се привлекат интересът и вниманието на публиката към артефактите и да се насърчат по-доброто разбиране и оценка на тяхната историческа и културна стойност.

5. Проектът DigiAmphorae – елемент от процеса на социализация на културното наследство от региона на Аполония Понтика

В периода 2023 – 2024 г. по програмата „Еразъм+“ се осъществи международен проект DigiAmphorae¹, свързан с изследването, документирането и представянето на културното наследство от региона на Аполония Понтика, както и с разширяването на познанията за този регион и включването им в учебителни програми. В него са обединени усилията на български, френски и румънски специалисти – археолози, историци, проучватели, музейни работници, университетски преподаватели, химици, специалисти по дигитализация и социализация на културни артефакти. Осъществява се активно сътрудничество между екипи на Историческия музей (ИМ) в Приморско, Националния научен експедиционен клуб „ЮНЕСКО“, Университета по библиотекознание и информационни технологии, Студентското общество за компютърни изкуства, Института за Югоизточна Европа към Академията на науките на Румъния и музея „Лувър“. Участниците в

проекта си поставят за цел да осъществят поредица от действия, насочени към модернизацията и достъпността на европейското висше образование в областта на археологията, историята и управлението на културното наследство. За целта се осъществяват поредица от дейности, насочени към разработване и подкрепа на иновативни подходи за преподаване и насърчаване на използване на дигитални практики в образованието и научните изследвания. Проектът адресира и необходимостта от публикуване на голям фонд от все още непубликувани амфори, съхранявани в Исторически музей – Приморско, и други музеи. Античните амфори имат голям научен потенциал и са фундаментални за историческото разбиране на Европа. Те разкриват важни доказателства за търговските контакти по Западното Черноморие и по-специално в античната Аполония Понтика.

По проекта се реализират дейности, насочени към създаване на съвременен изследователски и образователен тип продукт. На първо място, вниманието е съсредоточено върху изграждането на съвременна база данни, която включва набор от антични амфори. Тяхното идентифициране и публикуване се разглеждат като важен момент от цялостния процес на проучване на това културно наследство, като така се целят обогатяване и усъвършенстване на вече натрупаните познания за историята и културата на античния свят. Тази база, освен елемент на идентификация, съдържа и насоченост към създаване на онлайн ресурси, подходящи за интегриране в курсове за висше образование, които да могат да бъдат ясно разпознаваеми от специалисти и широка общественост. Също така се цели насърчаването на използването на съвременните технологии като част от общия процес на социализация, посредством нови иновативни инструменти, приложими в археологическото документирание. Процесите, свързани с издирване, консервация, реставрация, химически анализ и осигуряване на публичен достъп до артефактите, са обект на представяне в поредица от целево разработени научнопопулярни филми. Филмите са насочени към различен тип аудитория, като тяхната крайна цел е да популяризират културното наследство от региона на Аполония Понтика и да насърчат последващи проучвания. Чрез включването им в система от взаимносвързани обучителни модули се формира интегриран продукт, който може да способства за онагледяването на различни тематични образователни програми. Това е част от развитието на съвременните процеси и прилагането на нов тип методи на обучение. Не на последно място, така се стимулира и развитието на висшето образование в различни исторически дисциплини, както и такива, свързани с опазването, съхраняването и популяризирането на културното наследство.

Проектът DigiAmphorae съчетава консолидираните усилия на международен екип от учени и е от решаващо значение за разпространението на съвременни добри практики, насочени към социализация на културното

наследство. Тестват се нови разработки за създаването на специализирана база с данни, за изграждането и внедряването на нови технологии за визуална реконструкция и визуализация на артефакти.²

Заклучение

Археологическите открития в периметъра на Западното Черноморие предоставят ценна информация за миналото на региона и неговата връзка с различни култури и цивилизации през вековете. Тези открития не само разкриват нови аспекти на историята и културата на региона, но и ни позволяват да се впишем в дълбоката и богата история на Черно море и неговите обитатели през хилядолетията.

Културното наследство от Аполония Понтика, с акцент върху намерените антични амфори, играе ключова роля в разбирането на миналото и неговото влияние върху съвременното общество. Запазването и популяризирането на това богато културно наследство са от съществено значение за нашата идентичност и разбирането на общата ни история.

Бележки

- ¹ Пълното име на проекта е: Modernizing the Archaeological Higher Education – Apollonia Pontica and the Mediterranean World (2022-1-BG01-KA220-HED-000088943).
- ² Повече за отделните дейности по проекта DigiAmphorae може да се намери на специално разработения уебсайт <https://digiamphorae.eu/>.

References/Литература

1. **Nedev, D.,** Кр. **Panayotova.** Apollonia Pontica. – In: **Grammenos, Demetrios V., Elias K. Petropoulos.** Ancient Greek Colonies in the Black Sea. Thessaloniki: Archaeological Institute of Northern Greece, Vol. 1, 2003, pp. 95 – 155. ISBN: 960-214-073-9.
2. **Dimova, T., H. Petrov.** Antichnite amfори ot Apollonia Pontika: Targovski, kulturni i religiozni aspekti. Sofia: Izdatelstvo na SU „Sv. Kliment Ohridski“, 2017.
[Димова, Т., Х. Петров. Античните амфори от Аполония Понтика: Търговски, културни и религиозни аспекти. София: Издателство на СУ „Св. Климент Охридски“, 2017.]
3. **Teofilov, R.** Rimski gradove v Bulgaria. Sofia: Balgarski bestselar, 2007.
[Теофилов, Р. Римски градове в България. София: Български бестселър, 2007.]
4. **Nedyalkov, Кр.** Mestna keramika ot Apollonia Pontika, VI – I v. pr. Hr. – V: *Razkopki i prouchvania*, XLIV, Sofia: NAIM-BAN, 2020.
[Недялков, Кр. Местна керамика от Аполония Понтика, VI – I в. пр. Хр. – V: *Разкопки и проучвания*, XLIV, София: НАИМ-БАН, 2020.]

За авторите

Венцислав Велев, проф. д-р, е преподавател в УниБИТ. Неговите интереси са свързани с изследване на събитията от българската история след Освобождението, читалищното и библиотечното дело, политиките за опазване и популяризиране на културното наследство, нематериалното културно наследство на България, политиките на ЮНЕСКО.

За контакт с автора: v.velev@unibit.bg

Нина Дебрюне, доц. д-р, е преподавател в УниБИТ. Нейните научни интереси са свързани със социализацията на културното наследство.

За контакт с автора: n.debruynе@unibit.bg

DigiAphorae – AN ELEMENT OF THE SOCIALIZATION PROCESS OF THE CULTURAL HERITAGE FROM THE REGION OF APOLLONIA PONTICUS

Ventzislav Velev, Nina Debruynе

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The interest in Antiquity and trade contacts along the Black Sea has been placed in the center of attention of various researchers. Amphorae are well represented in the cultural layers of all archaeological sites, which makes them a prime indicator in their dating. On the basis of a different type of analysis, the trade relations of ancient peoples can be traced through them. This report presents various theses. It is part of a research project for the advancement of higher education, the focus of which is placed on amphorae from the Western Black Sea and specifically those from Apollonia Pontica.

Keywords: Apollonia Pontica, ancient culture, ancient amphorae, Western Black Sea, DigiAphorae.

About the Authors

Ventzislav Velev, Prof. Dr., is a lecturer at ULSIT. His interests are related to the study of the events of Bulgarian history after the Liberation, community center and library work, policies for the protection and promotion of cultural heritage, intangible cultural heritage of Bulgaria, UNESCO policies.

To contact the Author: v.velev@unibit.bg

Nina Debruynе, Assoc. Prof. Dr., is a lecturer at ULSIT. Her research interests are related to the socialization of cultural heritage.

To contact the Author: n.debruynе@unibit.bg